

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО АВТОРИТАРНОГО ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ

Скрипнюк Олександр Олександрович

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник відділу конституційного права

та місцевого самоврядування

Інституту держави і права імені В. М. Корецького

Національної академії наук України

м. Київ, Україна

Методологія дослідження сучасного авторитарного режиму наукою конституційного права вимагає авторського підходу у добиранні методів. Залучення спеціалізованих підходів з неюридичних наук збагачує методологічний інструментарій конституціоналістики у вивченні комплексного і багатовимірного феномену авторитарного політичного режиму. Превалювання міждисциплінарного підходу у дослідженнях вказує, що сучасний авторитарний політичний режим є предметом вивчення одночасно конституційного права, теорії держави і права та політології. Метод синтезу наукових здобутків цих спеціальностей в ході вивчення авторитарного режиму дає змогу отримати цілісну картину його сучасного виміру і проєкцій. Використовувати комплексний підхід – не означає відмовлятися від поєднання з іншими підходами, адже методологічні підходи можуть спиратися на взаємообумовлений (інтегративний) стиль використання, що дає змогу продукувати похідні (синтезовані) підходи.

За допомогою прямого або емпіричного аналізу специфікуються особливості авторитарного політичного режиму в сучасних державах, кейс-метод стає у пригоді для дослідження авторитарних режимів конкретних держав в реальному часі. Формалізація як загальнологічний метод дає змогу презентувати знання про сучасний авторитарний режим формалізованою мовою конституціоналістики задля точнішого розуміння результатів і упередження критики дослідження виключно як правового чи політологічного.

Емпіричні методи спостереження і моніторингу придатні для постійного стеження за авторитарними режимами сучасності, а саме: політико-правовими процесами, конституційним процесом, конституційною трансформацією в середовищі їх політико-правових та конституційних систем. З цією ж метою можуть бути застосовані якісний

та кількісний контент-аналізи, які рекомендуються у суперечливих випадках, на кшталт розмежування підвидів авторитарного режиму. З їх допомогою також можна проаналізувати конституції автократій для виявлення конституційних механізмів та принципів, які підтримують авторитарну природу політичного режиму або маскують її під демократичну.

Досліджувані авторитарні режими сучасності за допомогою методу групування і класифікації об'єднуються в категорії за низкою спільних критеріїв або ознак. Наприклад, пострадянські автократії об'єднані територіальною належністю впродовж 70-ти років до СРСР, що призвело до формування стійких правових та конституційно-правових традицій гальмування процесів демократизації та спільної підтримки одне одної в наддержавних об'єднаннях. Під час класифікації автократій застосовується метод аналогій, який дозволяє встановити еквівалентність між кількома авторитарними режимами [1].

Стрижневим у дослідженні авторитарного режиму є системний підхід, в основі якого вивчення об'єктів, які постійно розвиваються, трансформуються і еволюціонують як системи. Дослідження авторитарного режиму як динамічної системи дає змогу врахувати одну з його найважливіших характеристик – перехідний характер, на чому наголошує транзитологія. Тоді політичний режим можна визначити як складну систему засобів здійснення політичної влади, яка є відображенням характеру та особливостей взаємовідносин громадян та держави, або систему характерних для певного типу держави владно-політичних відносин, засобів і методів реалізації державної влади, форм взаємодії влади і суспільства.

У широкому розумінні системний підхід може охоплювати не лише конструювання системи як методологічної матриці дослідження авторитарного політичного режиму, а й декомпозицію системи. Вчені не однастайні у своєму підході до політичного режиму як системи у її класичному науковому розумінні [2], оскільки сам політичний режим забезпечує стабілізацію політико-правової системи, впорядковуючи її елементи та структурні характеристики. Авторитарні політичні режим краще підтримують стабільність політико-правової системи, але у довгостроковій перспективі справляються з цим завданням гірше, ніж демократичні. Постулат щодо стабільності авторитарних режимів необхідно перевірити в ході дослідження їх конституційної природи і впливу на політико-правову систему, застосовуючи аксіоматичний підхід.

Системний підхід до сучасного авторитарного режиму поєднується з загальнонауковим методом моделювання, за допомогою якого вивчається не об'єкт дослідження безпосередньо, а його проекція у вигляді моделі, що не заважає екстраполювати результати дослідження з моделі на об'єкт.

Моделювання та екстраполяція будуть ефективними у випадку дослідження конституційних елементів тих авторитарних держав, які вміло використовують пропаганду та маніпуляцію інформацією, статистичними даними, політико-правовою дійсністю для приховування реального стану справ.

У підручниках з конституційного права не випадково наголошується, що системний підхід використовується при аналізі кожного правового інституту, виявленні його ролі в системі конституційного права, що «положення основ конституційного ладу мають системоутворювальне значення не тільки для конституційного, а й усього законодавства» [3, с. 33]. Ставлячи за мету максимальне занурення об'єкту дослідження у методологію науки конституційного права, варто спробувати дослідити сучасний авторитарний режим як конституційний інститут або субінститут, попри те, що він не відповідає всім юридичним критеріям інституціоналізації у конституційному праві. Для цього знадобиться використання методу інституціоналізації – визначення і закріплення норм, правил, статусів і ролей у вигляді інституту як певної організаційної форми. Інституційний підхід орієнтований на вивчення певних сталих форм організації і регулювання життя, при цьому будь-який інститут формується для виконання тих або інших суспільно вагомих цілей і функцій – у випадку політичного режиму для особливого стилю або типу реалізації державної влади. У конституціях відсутній окремий розділ під назвою «політичний режим», але обсяг суспільних відносин, що регулюються нормами, які стосуються владно-політичних відносин, засобів і методів реалізації державної влади, форм взаємодії влади і суспільства – є єдиним, виразним і окремим.

У дослідженні авторитарних режимів широко використовується порівняльний, порівняльно-правовий та порівняльно-історичний методи. Порівняльний метод дає змогу порівняти сучасні авторитарні режим, їх основні елементи – політико-правові системи, конституційно-правові норми, рівень розвитку громадянського суспільства, особливості відносин між громадянином і державою – загальні і відмінні закономірності розвитку та функціонування цих режимів. Використовуючи метод порівняльно-правового аналізу, наука конституційного права напрацьовує практичні рекомендації з удосконалення конституційного законодавства у частині трансформації політичного режиму певної держави [4, с. 159]. Порівняльно-історичний метод дає можливість відстежити трансформацію сучасних авторитарних режимів на прикладі історичного розвитку держав. Вивчення історичних шаблнів розвитку, які пройшов авторитарний політичний режим в конкретних державах, краще допомагає зрозуміти його природу та конституційний вимір.

Аксіологічний метод має потенціал для виявлення конституційних цінностей сучасних автократій, адже система суспільних цінностей і цінностей держави концентровано відображається у конституціях. Вивчення конституційно-правових актів авторитарних політико-правових систем допомагає виявити їх основні конституційні цінності, порівняти їх з демократичними і відтак зрозуміти аксіологічну природу сучасного авторитарного режиму за допомогою застосування дискурс-аналізу [5 с. 44].

Запропонована методологія дає змогу вивчити різні проєкції сучасного державно-правового (політичного) авторитарного режиму, науково обґрунтувати його як систему, правову модель, конституційно-правовий субінститут – комплексно проаналізувати владно-політичні відносини, засоби і методи реалізації державної влади, виявити особливості організації та функціонування органів державної влади в умовах авторитарного режиму, регулювання основних прав і свобод громадян, взаємодії держави та громадянського суспільства. А також з'ясувати причини ефективності або неефективності конституційних норм, які забезпечують або маскують функціонування авторитарного політичного режиму в досліджуваних державах.

Література:

1. Методологічні підходи юриспруденції. *Національна академія управління*. URL: <https://bit.ly/439Za7D>.
2. Варунц Л.Д. Політичний режим у сучасних країнах. *Конституційне право: підручник*. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2019. 484 с.
3. Конституційне право України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. Харків : Право, 2008. 416 с.
4. Юркевич Х. Порівняльно-правовий метод в конституційно-правових дослідженнях. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. Вип. 2. С. 156–160.
5. Кушніренко О. Г. Поняття, природа і види конституційних цінностей. Конституція як основа розвитку правової системи. VIII Тодиківські читання: зб. тез наук. доп. і повідомл. Харків, 2015. С. 44–46.